

Introvigne, M. (2016). *Satanism: A Social History*

Leiden: Brill, 668 s.

ISBN: 978-90-04-24496-2

Matouš Mokřý, FF UK, Ústav filosofie a religionistiky
e-mail: mokry.matous@student.cuni.cz

Pojem „satanismus“ nabývá v celospolečenském, ale i v akademickém diskursu mnoha různých podob a dosavadní bádání tak až doposud vytvářelo celou řadu knih, studií a článků o dílčích tématech různé faktografické a teoreticko-metodologické kvality a zaměření. Tuto rozpolcenost se pokusil překonat italský sociolog náboženství Massimo Introvigne (*1955), který se v předkládané monografii *Satanism: A Social History* snaží podat ucelenou historii satanismu. S tím má Introvigne bohaté zkušenosti – již od r. 1989 napsal o satanismu mnoho statí a studií, mezi něž patří i italsky psaná monografie *Indagine sul satanismo: Satanisti e anti-satanisti dal Seicento ai nostri giorni* (1994), jež představuje jakýsi základ recenzované knihy.

Monografie obsahuje celkem 13 kapitol, jež jsou dále chronologicky rozčleněny do tří větších částí – *Proto-Satanism, 17th and 18th Centuries; Classical Satanism, 1821–1952* a *Contemporary Satanism, 1952–2016*. V úvodu nastiňuje autor svá teoreticko-metodologická východiska. Coby metodu zkoumání si zvolil sociální historii, jež umožňuje odpoutání se od esencialistických tvrzení o povaze satanismu a následné genealogické sledování jeho proměn v průběhu historie ve prospěch inkluzivnějšího přístupu, který do sebe dokáže zahrnout i to, co za satanismus a satanistické považuje společnost. Proto Introvigne v knize dává stejný prostor satanismu jako antisatanismu, jež mnohdy brojí a brojil proti nereálným satanistickým sektám skrývajícím se za nejrůznějšími institucemi či kulturními jevy (např. za svobodným zednářstvím). Definice satanismu, kterou Introvigne pro potřeby knihy přebírá ze své starší knihy *Indagine sul satanismo*, pak zní následovně: „(1) the worship of the character identified with the name of Satan or Lucifer in the Bible, (2) by organized groups with at least a minimal organization and hierarchy, (3) through ritual or liturgical practices.“ (s. 3). Celkové dějiny satanismu následně v úvodu Introvigne vykládá tzv. „kyvadlovým modelem“ (viz s. 12–13), dle něhož se na počátku marginální satanistická hnutí stanou pro společnost viditelnějšími, což vyvolá antisatanistickou akci kulturního a náboženského establishmentu, jež satanismus zveličí coby vysoce nebezpečné a agresivní hnutí, čímž se ovšem antisatanistická akce pro nereálnost a neprokazatelnost svých tvrzení postupem času zdiskredituje. Častá přítomnost satanismu ve veřejném diskursu pak způsobí, že různá uskupení v okultním milieu stojící v opozici vůči většinové společnosti znovu obrátí svou pozornost na satanismus, čímž může kyvadlový cyklus začít znovu.

Na teoretický úvod již navazuje výklad dějin. V první části, *Proto-Satanism, 17th and 18th Centuries*, autor popisuje sporadické a sporné zmínky o potenciálně reálném uctívání Dábla a černých mšíh ve Francii, Švédsku, Anglii a v Rusku,

příčemž pouze francouzským případům, černým mším spojeným s tzv. „L'affaire des poisons“ a jimi inspirovaným incidentům, je Introvigne ochoten uznat existenci se stoprocentní jistotou. Černé mše v Paříži ale nesloužily k systematickému kultu Satana, ale pouze k utilitaristickému zbohatnutí, a proto Introvigne daný případ nazývá proto-satanismem (s. 43).

Následující část *Classical Satanism, 1821–1952* se pak zcela v duchu kyvadlového modelu nejprve věnuje antisatanismu ponejvíce bujícímu ve francouzských katolických a okultních kruzích. V rámci výkladu zde Introvigne detailně popisuje teorie a osudy takových antisatanistů, jakými byli např. Jean-Baptiste Fiard (věnující se antisatanismu již od r. 1791), Alexis-Vincent-Charles Berbiguier, Eliphias Lévi (který, přestože během své okultní kariéry vyjadřoval antisatanistické názory, přispěl k vytvoření jednoho z nejvýznamnějších symbolů satanismu – Bafometa), Eugène Vintras, Joseph-Antoine Boullan či Joris-Karl Huysmans. Celá jedna kapitola je zasvěcena antisatanistickému podvodu Léa Taxila. Poslední kapitola druhé části se opět přesouvá k potencionálním či opravdovým (dle Introvigneho definice) satanistům. Probírání jsou např. Ben Kadosh, Stanislaw Przybyszewski, Aleister Crowley, Maria de Nagłowska, Jack Parsons či Fraternitas Saturni.

Třetí část představuje popis moderního satanismu. Introvigne se zaobírá Church of Satan a Antonem LaVeyem, jež je až na několik výjimek dle Introvigneho „at the origins of all contemporary Satanism“ (s. 299), aby následně mohl přejít na The Process Church of the Final Judgment, Charlese Mansona, Society of the Dark Lily, Temple of Set, Order of Nine Angles, Order of the Left-Hand Path a Joy of Satan. Jak kyvadlový model předpokládá, mediální pozornost věnovaná v té době satanismu vyvolala v 80. a 90. letech 20. století antisatanistickou vlnu namířenou především vůči falešně obviněným lidem (např. mormonům či rockovým a metalovým hudebníkům), čemuž Introvigne věnuje celou 1 kapitolu. Nakonec Introvigne probírá black metal a formy satanismu (ať už domnělé, či dle definice platné) na přelomu 20. a 21. století, jmenovitě Order of Phosphorus a Greater Church of Lucifer, Temple of the Black Light, Satanic Reds, Bambini di Satana Luciferiani, Bestie di Satana, Neo-Luciferian Church, okultní systém Erwina Neutsky-Wulffa a The Satanic Temple, stranou nejsou ponechány ani pozdější proměny Church of Satan. Místo závěru pak autor používá posledního oddílu 13. kapitoly, v němž shrnuje obsah knihy, jež dává do souvislosti s kyvadlovým modelem.

Celá kniha je psána velmi čtivým, místy až lehce humorným jazykem, který se ovšem přidrzuje rámce akademické korektnosti, takže čtenář Introvignemu odpustí občasné stylistické nedostatky způsobené jeho rodilou italštinou. Velkým kladem monografie je podrobný jmenný i věcný rejstřík, jež udává nejen zmínky v hlavním textu, ale i v četných poznámkách pod čarou. Začínající badatel jistě ocení i obsáhlou, více než 60 stránkovou bibliografii (s. 559–620), která poskytuje velmi solidní základnu pro podrobnější studium.

Drobnější nedostatek přesto vidím v neuspořádanosti zdrojů – jednotlivé položky jsou řazeny čistě dle abecedního pořadí. Dle mého názoru by při takřka encyklopedickém charakteru práce bylo vhodnější literaturu rozdělit dle jednotlivých kapitol pro snadnější nalezení potřebných zdrojů. Další, především estetickou nedokonalost představuje nerovnoměrná velikost kapitol – oproti

krátkým kapitolám první části (např. 2. kapitola *Sweden: Satan the Highway Robber* obsahuje pouze 2 stránky) se v pozdějších částech knihy objevují kapitoly o více než 60 stranách (např. 9. kapitola *A Satanic Underground, 1897–1952* se svými 68 stranami). Tuto nevyrovnanost nelze zdůvodnit ani snahou o obsahovou jednotu kapitoly – např. již zmiňovaná 9. kapitola popisuje tak rozdílné osobnosti, jakými byli Ben Kadosh či Aleister Crowley. Drobné kapitoly první části by se tak mohly sloučit do jedné, čímž by ale kniha neměla magických 13 kapitol, což je dle mého názoru hlavní důvod pro autorem dané rozdělení. Autor si totiž zjevně pohrává i s počtem stran – 2 strany v paginaci navíc k symbolickému číslu 666 jsou dle Introvigneho primárně nepopsané strany dané formalitami¹. Předem vymezený počet stran byl možná i důvodem pro nezahrnutí obrazového materiálu do knihy, což ovšem považuji za nedostatek. Vyobrazení satanistických symbolů či portrétů diskutovaných osobností by jistě přidalo práci na výpovědní hodnotě.

Co se faktografického materiálu týče, kniha bezesporu představuje dosud nejucelenější soubor kriticky ověřených poznatků o většině jevů, jež byly či mohly být akademiky nazývány satanismem či antisatanismem. Introvigne nevynechává žádnou významnější epizodu posledních 400 let, každou precizně, komplexně a adekvátně vylíčí vzhledem k jejímu dobovému kontextu a kromě svých interpretací nabídne i relevantní a aktuální názory ostatních výzkumníků. To považuji za velkou přednost knihy, která umožňuje vytvořit si komplexní obraz o stavu bádání. Introvigne popisuje jak sociální aktivitu a rituály, tak i myšlenkové systémy satanistických, potažmo antisatanistických skupin a jednotlivců, čímž je práce přínosná nejen pro sociology náboženství, ale i pro intelektualističtější orientované badatele.

Přestože by někteří historici mohli být skeptičtí vůči aplikaci kyvadlového modelu na případy prvního satanismu a antisatanismu, závažnější problémy mohou nastat v Introvigneho teoretickém uchopení satanismu. Již Jesper Aagard Petersen (2005: 443; 2009: 1–6) a Kennet Granholm (2009: 85–86) vyjádřili pochybnosti nad adekvátností Introvigneho definice, jež dle nich není moc vypovídající a navíc nedostatečně reflektuje charakter některých moderních hnutí, která se v jejich interpretaci odpoutala od čistě židokřesťanského pojetí Satana. I když tyto námitky mají nepochybně vysokou hodnotu, považuji Introvigneho „taxonomickou“ definici pro potřeby knihy za vhodnou, jelikož mu umožňuje uchopit napříč historií nejrůznější na sobě nezávislá hnutí, jež by mohla být dle „selského rozumu“ nazvána satanismem. Společně s rozšířením zájmu i na představy společnosti o satanismu je tak Introvigne schopen pokrýt nebývalou šíři domněle či skutečně (dle jeho definice) satanistických proudů, a tak se věnovat takřka všemu, co bývá či by mohlo být akademickou obcí pod pojem satanismus řazeno. Ať už je ovšem definice adekvátní či nikoli, Introvigne ji ne vždy dodržuje. *Satanic Reds*, pojímající Satana jako středoasijskou duální sílu jménem Sat a Tan vyjevenou H. P. Lovecraftem, tak satanismem nazývá (s. 525), přestože je jejich pojetí Satana v rozporu s 1. bodem jeho definice. S takovou volností aplikace definice by do satanismu mohl označit i *Fraternitas Saturni*, což ovšem Introvigne odmítá s poukazem na to, že Lucifer je v daném systému pojímán především jako součást sféry Saturnu a nekřesťanských gnostických myšlenek (s. 285). U zařazení

¹ Viz Introvigneho představení knihy pro *The Midnight Archive* (Ronni, 2017).

Satanic Reds mezi satanismus se tak spíše autor řídí emickým označením „Satanic“ a náležitostí ke stejnému milieu, v němž se pohybují moderní satanisté, než svou vlastní definicí.

Nedostatečnou důslednost v aplikaci definice satanismu ovšem považují za jedinou závažnější chybu v jinak precizně zpracované knize, která nemá primárně řešit teoreticko-metodologické otázky, ale přinést ucelený a souhrnný soubor kriticky ověřených fakt a literatury o hnutích, osobách a myšlenkách studovaných v souvislosti se satanismem. A na této úrovni představuje *Satanism: A Social History* kvalitní a vyčerpávající dílo, jež má vysokou pravděpodobnost stát se nezbytnou četbou pro studium satanismu.

Seznam použité literatury:

- Granholm, K. (2009). Embracing Others than Satan: The Multiple Princes of Darkness in the Left-Hand Path Milieu. In J. A. Petersen (Ed.), *Contemporary Religious Satanism: A Critical Anthology* (pp. 85–101). Farnham: Ashgate Publishing.
- Petersen, J. A. (2005). Modern Satanism: Dark Doctrines and Black Flames. In J. R. Lewis & J. A. Petersen (Eds.), *Controversial New Religions* (pp. 423–457). New York: Oxford University Press.
- Petersen, J. A. (2009). Introduction: Embracing Satan. In J. A. Petersen (Ed.), *Contemporary Religious Satanism: A Critical Anthology* (pp. 1–24). Farnham: Ashgate Publishing.
- Ronni, T. (2017). *Satan The Prophet - A History of Modern Satanism*.
Nalezeno [29. 10. 2017] na <https://www.youtube.com/watch?v=zLJ2r4TmefU>.